

OBSERVACIONS DE L'ÚS DE LA LLENGUA AL PAÍS BASC: DUES DÈCADES MESURANT L'ÚS ORAL AL CARRER

Olatz Altuna Zumeta*

Resum

En opinió dels sociolingüistes, dels planificadors lingüístics i dels defensors de les llengües petites és important mesurar la vitalitat de les llengües minoritzades. Fins ara, la majoria de les dades quantitatives per a mesurar la presència de les llengües en la societat s'han basat només en la capacitat i l'ús lingüístic expressat pels mateixos parlants. En aquest article descriurem una metodologia desenvolupada al País Basc diferent de recollida de dades, anomenada *Hizkuntzen Ahozko Kale Erabileraren Neurketa* ('Mesurament de l'ús oral de les llengües al carrer'; d'ara endavant, *Mesurament al Carrer*). Diem que és diferent perquè mesura quantitativament l'ús lingüístic observat, i no pas l'ús expressat pels mateixos parlants. El *Mesurament al Carrer* es va engegar per primera vegada en la dècada dels 80. Des de llavors, s'ha fet sis vegades en el conjunt del País Basc. A més, s'han dut a terme reculls de dades basades en aquesta metodologia en àmbits limitats, sobretot en el món del treball (tant a l'administració com a empreses) i en centres escolars. Podem dir, per tant, que té una trajectòria llarga i contrastada. Aquesta metodologia de recerca té caràcter general, i per tant pot ser reutilitzada també en altres comunitats lingüístiques.

Paraules clau: sociolingüística; èuscar; mesuraments lingüístics; recuperació de la llengua; ús de la llengua.

OBSERVATIONS REGARDING LANGUAGE USE IN THE BASQUE COUNTRY: TWO DECADES MEASURING SPOKEN USE IN THE STREET

Abstract

In the opinion of sociolinguists, language planners and advocates for small languages, it is important to measure the vitality of minority languages. Until now, most of the quantitative data for measuring the presence of languages in society have been based only on language capacity and use as expressed by the speakers themselves. In this article, we shall describe a different methodology for data collection, developed in the Basque Country, called Hizkuntzen Ahozko Kale Erabileraren Neurketa (Measurement of the Spoken Use of Languages in the Street). We say this methodology is different because it quantitatively measures observed language use, not the use as expressed by the speakers themselves. Street measurement was first implemented in the '80s. Since then, six measurement campaigns have been conducted throughout the Basque Country. In addition, data based on this methodology have been collected in limited environments, principally in the labor sector (both in government institutions and in companies) and in schools. We can therefore attest to the methodology's proven track record. This research methodology is of a general nature and consequently can be applied in other language communities.

Key words: Sociolinguistics; Basque; language measurements; language recovery; language use.

*Olatz Altuna Zumeta, directora del projecte *Mesurament de l'ús oral de l'euskara al carrer* i tècnica del Clúster de Sociolingüística (Soziolingüistika Klusterra), Martín Ugalde Kultur Parkea, 20140, Andoain, Gipuzkoa, o.altuna@soziolingüistika.org

Article rebut el 01.07.2013. Avaluació cega: 31.07.2013. Data d'acceptació de la versió final: 06.09.2013.

Citació recomanada: ALTUNA ZUMETA, Olatz. «Observacions de l'ús de la llengua al País Basc: dues dècades mesurant l'ús oral al carrer», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 60, 2013, p. 111-124. DOI: [10.2436/20.8030.02.32](https://doi.org/10.2436/20.8030.02.32)

Sumari

- 1 Per què i com mesurar l'ús de les llengües?
- 2 Observacions de l'ús de la llengua
- 3 Metodologia per a observar l'ús oral de la llengua
 - 3.1 Conversa informal recollida amb discreció
 - 3.2 Unitat d'observació: la conversa
 - 3.3 L'ús de la llengua: la variable principal
 - 3.4 Disseny
- 4 Algunes reflexions al voltant dels resultats principals del *Mesurament al Carrer* del País Basc
 - 4.1 Principals tendències d'ús
- 5 Agraïments
- 6 Referències bibliogràfiques

1 Per què i com mesurar l'ús de les llengües?

Com podem mesurar la vitalitat que una llengua té en la societat? Com podem detectar els primers indicis de l'abandonament lingüístic? I com podem esbrinar si els programes de revitalització lingüística estan donant els seus fruits o no? Aquestes són les principals preocupacions dels investigadors, dels defensors i dels planificadors de les llengües minoritzades d'arreu del món. La planificació i promoció lingüística s'han convertit en un camp d'especialització i en aquest camp es requereixen indicadors cada cop més fiables, que ajudin els tècnics i polítics a descriure i avaluar la “salut de la llengua”. A banda dels conflictes polítics palesos per aconseguir la legitimitat jurídica i social de les llengües de les minories, ja fa temps que hi ha també una batalla silenciosa per aconseguir millors eines per a descriure les dades demolingüístiques. Dins de l'àmbit de la llengua, igual que en altres àrees de la vida social, l'estadística i la governança es troben sovint l'una al costat de l'altra (Urla 2012, Hacking 1982, Rose 1999).

Fins ara, les eines principals dels planificadors lingüístics han estat els censos, les dades de matriculació en els diferents models lingüístics escolars i les enquestes. El conjunt de dades de què disposem canvia substancialment de província a província: algunes províncies compilen dades sobre la llengua —tot i que no sempre de la mateixa manera—, i d'altres no ho fan (Arelí 2002). En qualsevol cas, els planificadors lingüístics han intentat recopilar estadístiques per tal d'obtenir-ne informació sobre el nombre de parlants, les habilitats expressades pels mateixos parlants i altres característiques demogràfiques. També s'han utilitzat enquestes per recollir dades sobre les actituds lingüístiques i l'ús de la llengua expressats pels mateixos parlants, quan no hi ha dades al cens o quan cal completar-ne les dades.

En aquest article descriurem una eina diferent per a mesurar la vitalitat de la llengua. Aquesta eina ha estat desenvolupada al País Basc i s'anomena *Kale Neurketa* o *Mesurament al Carrer*. El *Mesurament al Carrer* és diferent i específic, car mesura quantitativament l'ús observat de la llengua, i no pas l'ús expressat pels mateixos parlants. Fins on nosaltres sabem, no hi ha cap altre mètode de mesura com aquest.

2 Observacions de l'ús de la llengua

A vegades, són els moviments socials que treballen a favor de la revitalització de la cultura, la sobirania i la justícia social els que estan en l'origen dels projectes de recuperació lingüística. “Per tal de dur endavant la llengua” (Hornberger i King 1996), les comunitats han creat mètodes molt imaginatius, i aquests mètodes varien fortament en funció de factors com ara el nombre de parlants, els recursos socioeconòmics disponibles, les normes culturals sobre la llengua i el suport polític (Hill 2002; Hinton i Hale 2001).

Per a tenir en compte tots aquests factors de manera integral, és necessari contextualitzar els mètodes de recuperació lingüística, així com les eines metodològiques per a descriure'n la situació sociolingüística —com ara el *Mesurament al Carrer*—. Quant al *Mesurament al Carrer*, la dinàmica i la naturalesa de l'ampli moviment per a la recuperació de la llengua expliquen el context en què va sorgir aquest mesurament.

La primera edició completa del *Mesurament al Carrer* es va fer l'any 1989 i, des d'aleshores, s'ha fet cada quatre o cinc anys.¹ En qualsevol cas, els primers projectes pilot es començaren a fer ja a principis dels anys 80. Durant la transició, la nova estructura política i l'ampli suport dels ciutadans a favor de la “normalització” lingüística van generar un nou moment per a la planificació lingüística i, al mateix temps, un gran interès per recopilar dades estadístiques sobre la llengua. El cens va començar a recollir dades sobre la llengua l'any 1981, i es va crear l'EUSTAT (www.eustat.es), el servei estadístic de la Comunitat Autònoma del País Basc. El 1989, el Govern Basc va publicar el primer *Mapa sociolingüístic*. L'objectiu era descriure el perfil lingüístic de la població mitjançant aquelles dades. Per tal de completar les dades del cens, poc després es començaren a fer enquestes sociolingüístiques, amb la finalitat de recopilar més informació

1 Al principi, el *Mesurament al Carrer* del País Basc es feia cada quatre anys. L'any 2001 es va decidir fer-ne un cada cinc anys, per tal de fer-lo coincidir amb el cens i, de passada, poder comparar aquestes dues fonts de dades.

sobre el nivell educatiu, les actituds i l'opinió dels bascoparlants i dels castellanoparlants.² Fer el seguiment i recopilar informació de tot el territori basc ha estat un gran repte. Ha estat essencial la col·laboració entre diverses institucions per a poder conèixer la situació d'una comunitat lingüística dividida entre dos estats i dues comunitats autònomes (CAPB i Navarra). És crucial enfortir i mantenir aquestes col·laboracions, car les dades del cens no proveeixen informació de tot el País Basc. De fet, el cens francès no recopila dades lingüístiques.

Llegint els pròlegs dels mesuraments i dels atles lingüístics publicats pel Govern Basc en aquella època, veiem que els autors estaven d'acord que les estadístiques i la planificació lingüística estaven relacionades entre si i que, en general, les dades quantitatives eren essencials per a saber exactament quina era la situació de l'èuscar.

Per què, doncs, el *Mesurament al Carrer*? Si s'estaven fent cada vegada més mesuraments, com ja hem esmentat, per què crear aquesta eina? La creació d'aquest mesurament posa de manifest la importància que han tingut els moviments ciutadans independents a l'hora d'estimular la llengua basca. Abans i després de la transició, les organitzacions locals i les associacions ciutadanes han tingut una gran participació en l'activisme lingüístic. El *Mesurament al Carrer* n'és un exemple.

La metodologia bàsica del *Mesurament al Carrer* la va crear l'aleshores director del centre d'investigació Siadeco, Iñaki Larrañaga. Siadeco ja havia fet alguns mesuraments en diferents municipis a principis dels anys 80, amb l'objectiu de mesurar l'ús de la llengua al carrer per mitjà de l'observació directa. El director Larrañaga va dir que el *Mesurament al Carrer* era un intent "de fer una fotografia del moment", d'esbrinar quant es parlava l'èuscar.³⁴

Per què, però, aquest interès per quantificar l'ús oral al carrer? Per què per observació directa? Per què estudiar l'ús de la llengua als carrers? Fem una ullada a cadascuna d'aquestes tres característiques del *Mesurament al Carrer*.

En primer lloc, a causa de l'interès per la llengua oral, Joshua Fishman (1991) i altres experts estan d'acord que el fet de portar l'ús de la llengua oral a un nivell de suficiència és una de les fites en la famosa taula d'etapes de la recuperació lingüística. Quan els parlants deixen de parlar una llengua, aquesta llengua deixa de ser un mitjà per a la interacció, la creativitat cultural i la comunicació. Tot i que es continuï escrivint en aquesta llengua, en realitat està socialment "morta". La importància que els promotors de les llengües minoritzades van atorgar al mesurament de l'ús ens mostra que en la seva avaluació subjectiva no consideraven la llengua com a un mer llegat o sistema gramatical. Els preocupava la importància que té la llengua com a mitjà de comunicació i com a comportament social.

En segon lloc, i com ja hem esmentat anteriorment, en general s'ha mesurat el nombre de parlants per mitjà de les dades censals. I és oportú recordar que les dades censals proporcionen dades de les avaluacions que els mateixos parlants fan sobre el seu coneixement lingüístic. Amb aquesta finalitat, a l'enquestat se li pregunta pel seu nivell de coneixement de la llengua, si sap llegir-la, escriure-la, entendre-la i parlar-la. Els experts, però, ja fa temps que es van adonar que les avaluacions del nombre de parlants són sovint enganyoses, especialment en el cas de les llengües minoritzades. Com a conseqüència de les estigmatitzacions, prohibicions i normes socials d'arrels profundes que imposen la necessitat d'adaptar-se a la llengua de la majoria, la

2 L'estudi sociolingüístic oficial més important va començar el 1991, i es porta a terme cada cinc anys. Inicialment s'anomenava "El seguiment de l'èuscar", i va canviar de nom el 2001. Des de llavors, té el nom d'Enquesta Sociolingüística. És convenient esmentar que aquesta enquesta recull les dades de les set províncies del País Basc, d'entre els majors de 16 anys, al voltant d'aquests quatre temes fonamentals: la capacitat lingüística, l'ús expressat pels mateixos parlants, la transmissió de la llengua i les actituds vers la promoció de l'èuscar. Les dades de l'Enquesta Sociolingüística i les del cens estan disponibles al lloc web del Departament de Política Lingüística del Govern Basc: http://www.euskara.euskadi.net/r59-738/eu/contenidos/informacion/argitalpenak/eu_6092/encuestas_sociolingüisticas.html

3 <http://www.siadeco.net>

4 Iñaki Larrañaga Irizar (Lazkao, 1933) és sacerdot, sociòleg, sociolingüista i un dels fundadors de la cooperativa Siadeco i de la fundació Bizi-Hitza. Precursor de la sociologia lingüística i de la sociolingüística basca.

Llengua minoritària s'utilitza sovint molt poc, especialment al carrer. És per això que el mesurament de les capacitats d'una llengua minoritzada potser no sigui un indicador fiable per a mesurar la força que aquesta llengua té com a mitjà de comunicació.

Demandar als individus que parlin dels seus usos lingüístics també és problemàtic. Sabem que l'entorn social i polític condiona els parlants a l'hora de manifestar els seus coneixements sobre la llengua i també a l'hora de calcular-ne l'ús (Bourhis i Sachdev 1984). És cert que això succeeix amb tot tipus de comportaments. En qualsevol cas, a la vista del que hem vist, és d'esperar que la distorsió sigui més gran a l'hora d'expressar l'ús de les llengües minoritzades, entre altres coses a causa del fenomen que l'antropòloga Jacqueline Urla anomena "escala desviada" (Urla 2012). Aquesta escala es refereix a la percepció distorsionada que solen tenir les persones sobre les conductes lingüístiques que tenen lloc més enllà de l'àmbit dels usos habituals. Els parlants, en general, no ens adonem de les tries lingüístiques que solem fer. No obstant això, aquells que violen aquestes regles atrauen la nostra atenció. Estan "marcats", i això, pel que sembla, distorsiona la nostra percepció. Per exemple, als Estats Units, Jane Hill (2008) va demostrar que l'ús —objectivament limitat— del castellà a l'espai públic els semblava molt més alt a la majoria d'angloparlants que als castellanoparlants. Succeeix el mateix en el cas de les opinions sobre altres minories. Per exemple, els parlants de la llengua de la majoria consideraran més grans del que en realitat són els grups objectivament petits de negres i dones que hi ha als espais públics. A més, quant a la llengua, l'ús d'una paraula significativa o d'una frase pot ser suficient perquè un parlant de la llengua majoritària tingui la percepció que hi ha hagut una interacció més gran en la llengua de la minoria.

Els mètodes d'observació directa, tot i que poden tenir fallades, permeten omplir aquest buit. Igual que succeeix amb els mesuraments dels paisatges lingüístics que proporcionen informació sobre la llengua escrita als espais públics (Landry i Bourhis 1997), el mesurament de la llengua oral basat en l'observació ens dona dades lliures de la percepció dels parlants. Gràcies a aquest mesurament, a més d'obtenir-ne dades més fiables, podem tenir un punt de partida per a examinar l'evolució en el temps, o per a examinar la diferència respecte a l'ús "declarat". En l'antropologia lingüística i, sobretot, en l'etnografia de la comunicació, és molt freqüent l'ús de les dades obtingudes mitjançant l'observació, car els especialistes opinen que aquestes dades poden donar a conèixer moltes tendències i conductes dels parlants de les quals segueixen sense ser-ne conscients. Per exemple, els parlants molt sovint no senten algunes entonacions, no perceben els canvis de codi i no mesuren adequadament la freqüència amb què s'interrompen mútuament. Tal com ens han mostrat les investigacions sobre els canvis dialectals (entre d'altres, Haddican 2007), les dades obtingudes a través de l'observació poden ser útils per a identificar els canvis socials que s'estan produint abans que els agents socials i els investigadors els detectin.

Per tant, hi havia raons de pes per a voler obtenir informació, no només sobre les habilitats lingüístiques, sinó també sobre l'ús de la llengua, i per a voler recollir aquesta informació a través de l'observació. Tanmateix, no disposàvem d'un mètode adequat per a fer-ho. El *Mesurament al Carrer* va obrir un nou camí. Es tracta d'una forma d'obtenir dades quantitatives sobre l'ús de la llengua en l'àmbit públic del carrer. És molt important ressaltar que aquest mètode n'estudia l'ús al carrer. És clar que aquest enfocament té a veure, en part, amb factors pragmàtics: al capdavant, per als investigadors és més fàcil accedir als espais públics. En qualsevol cas, el fet de posar l'atenció en l'àmbit públic no és només una qüestió pragmàtica. Té a veure amb un objectiu que el moviment per a la revitalització de la llengua té des de fa temps: convertir la llengua basca en llengua de carrer; una llengua per a l'ús general, que no es limiti a un grup ètnic o a certs àmbits de la societat (Woolard 2008, Gal i Woolard 2001). En aquest sentit, el mesurament de l'ús que la llengua té al carrer es considera un pas endavant en els esforços per a la normalització i una garantia del futur de la llengua.

3 Metodologia per a observar l'ús oral de la llengua

El Clúster de Sociolingüística, per encàrrec de la Xarxa per a la Promoció de la Diversitat Lingüística (NPLD) i amb la col·laboració del Govern Basc, acaba d'escriure el manual *Hizkuntza-erabilera behaketa bidez neurtzeko Gida Metodologikoa. A guide to language use observation survey methods* (Altuna i Basurto 2013). Aquest manual està escrit d'una manera fàcil d'entendre, perquè el puguin fer servir persones sense formació en teoria de les ciències socials i en mètodes de mesurament. S'hi explica sobretot la metodologia del *Mesurament al Carrer*, però també fa un salt des de l'espai obert del carrer a entorns més limitats. Mantenint les bases metodològiques, s'hi descriuen les característiques i particularitats dels mesuraments en centres de treball i escolars.

En aquest escrit hem volgut recollir els principis generals d'aquesta metodologia bàsica. Per tenir-ne més informació, podeu dirigir-vos al manual.⁵

3.1 Conversa informal recollida amb discreció

Amb el mètode del *Mesurament al Carrer* és imprescindible observar i recopilar dades amb la major discreció possible. L'objectiu és detectar les tendències més naturals possibles de l'ús de la llengua. Abans de l'observació, s'estableix la ruta que han de seguir els mesuradors pels carrers i places dels barris d'un poble o ciutat. En aquesta ruta treballen en parelles, identificant quina llengua fan servir els parlants en les converses que senten mentre van caminant, i recollint algunes característiques del parlant (com ara l'edat, el sexe, i si els nens són interlocutors actius).

Els mesuradors no parlen amb la gent amb què es troben al llarg del recorregut, i no els fan preguntes. Aquestes dades les recullen molt fàcilment en fitxes de paper, o en una aplicació per a telèfons mòbils creada específicament a aquest efecte. La recollida de dades és més discreta amb el telèfon mòbil, per la qual cosa aquesta eina és molt útil, especialment en municipis petits. A més, aquesta aplicació permet la geolocalització de les entrevistes a través de GPS; és a dir, permet saber exactament on succeeixen. A més a més, amb l'aplicació, el processament de dades és immediat, ja que es carrega sobre la marxa a una base de dades d'un servidor web.

3.2 Unitat d'observació: la conversa

S'analitzen les converses informals que es produeixen naturalment entre amics o coneguts. La unitat d'observació és la conversa. En aquest mesurament es considera conversa la interacció oral cara a cara entre dues persones o més. La durada de la conversa no es té en compte. Així mateix, es considera monòleg l'activitat de les persones que parlen amb si mateixos o per telèfon. L'objectiu és conèixer l'ús de la llengua.

Els mesuradors escolten i recullen en quina llengua es produeix la conversa. Si es canvien els parlants o la llengua, es considera una nova conversa. Si un dels parlants abandona la conversa, o si una altra persona s'hi afegeix, els mesuradors consideren aquesta conversa una conversa nova. A més, si els parlants comencen la conversa en una llengua i després canvien la llengua de forma permanent, els mesuradors enregistren aquesta conversa com una conversa nova.

3.3 L'ús de la llengua: la variable principal

L'objectiu principal d'aquest mesurament és mesurar quina llengua s'utilitza principalment en cada conversa. No mesura ni la qualitat de la parla ni l'alternança lingüística. En el *Mesurament al Carrer* se segueixen aquestes pautes en les situacions següents: si en una conversa els parlants introdueixen de tant en tant paraules o frases d'una altra llengua, els mesuradors recolliran quina llengua s'ha fet servir principalment; si en una conversa es canvia de llengua constantment i dins de la frase, de tal manera que el mesurador no

5 <http://www.soziolingvistika.org/node/5807>

sap amb certesa quina és la llengua principal, aquesta conversa no es té en compte; si en una conversa els parlants parlen en llengües diferents (per exemple, si un parlant parla en èuscar i l'altre li respon en castellà), el mesurador les recollirà com si fossin dues converses (aquest tipus de converses s'anomenen “converses bilingües”).

3.4 Disseny

L'objectiu del *Mesurament al Carrer* és mesurar la presència de les llengües minoritzades al carrer en la vida quotidiana i fer-ne el seguiment. Amb això en ment, el mesurament ha de tenir un determinat disseny, que permeti detectar el major nombre possible de converses naturals.

A l'hora de dissenyar el mesurament és molt important triar una ruta determinada i unes hores determinades, de manera que es pugui recollir el major nombre possible de converses i es posin de manifest tan bé com es pugui els perfils dels ciutadans d'aqueixa comunitat. En cada lloc o recorregut, l'observació es repeteix almenys durant dues setmanes, pel matí i per la tarda, entre setmana i el cap de setmana. L'objectiu d'aquest comportament és recollir informació del major nombre possible de parlants, ja que cal tenir en compte que els adults, els homes, les dones, els nens, els joves i la gent gran surten al carrer en diferents moments del dia. Les observacions tenen en general una durada de dues hores, i es fan quan els ciutadans solen ser al carrer —en les hores puntes per a anar de compres i socialitzar—. ⁶ Atès que l'objectiu del mesurament és recollir informació dels canvis que es produeixen al llarg del temps, és essencial, per descomptat, que el mètode de recollida de dades sigui sistemàtic i congruent, perquè les dades siguin comparables.

Gràcies a l'experiència i a les avaluacions realitzades, al llarg del temps s'han fet diverses millores en el *Mesurament al Carrer*. A més de l'ús de la llengua, els mesuradors recullen també les següents dades, per considerar que poden tenir molta influència en l'ús de la llengua i en la tria lingüística: el sexe dels participants i l'edat aproximada (s'utilitzen quatre grups d'edat), i si en el grup de parlants hi participen infants o si els parlants es dirigeixen a infants. En moltes comunitats, la responsabilitat per transmetre l'èuscar als infants té molta influència en la tria lingüística, i és per això que vàrem afegir-hi aquesta variable. Les dades del mesurament han demostrat que això és així.

Sense cap dubte, el repte més difícil del *Mesurament al Carrer* és la fiabilitat. Quantes converses hem d'observar perquè els resultats siguin estadísticament significatius? Hem necessitat anys per a aplicar les nocions de la teoria estadística i crear una base sòlida per a calcular la grandària de la mostres. En primer lloc, vàrem desenvolupar un model per al càlcul dels errors de mostreig i per a analitzar correctament els resultats de comunitats prou diferents (en un extrem, els resultats obtinguts als centres metropolitans, com ara a Bilbao, i en l'altre, els obtinguts en pobles de 200 habitants). Des d'aquest punt de partida, vàrem analitzar la forma de garantir la fiabilitat estadística dels resultats. Conjuntament amb Yosu Yurramendi, el Clúster de Sociolingüística va crear un model matemàtic (Yurramendi i Altuna 2009) per a determinar la grandària de la mostra necessària per a mesurar les converses.⁷ En l'actualitat, s'utilitza aquest model. El Clúster de Sociolingüística té disponible una aplicació fàcil d'usar a la seva pàgina web, que permet calcular quantes converses han de recollir els organismes o institucions que vulguin fer mesuraments. (<http://www.soziolingvistika.org/lagina>).

4 Algunes reflexions al voltant dels resultats principals del *Mesurament al Carrer* del País Basc

Després dels esforços inicials, el 1989 es va fer per primera vegada el *Mesurament al Carrer* en tot el territori del País Basc; en concret, en 47 pobles amb més de 10.000 habitants. L'organització no governamental per

6 En comunitats petites (per exemple, en comunitats de menys de 2.000 habitants), ens hem adonat que és millor fer-hi observacions més breus, però repetir-les més sovint.

7 Per a fer el càlcul, els investigadors tenen en compte les dades següents: dades sobre la població, la mida mitjana de les relacions personals (el nombre de Dunbar), la freqüència estadística de la quantitat d'interlocutors en les converses i la capacitat lingüística.

a la promoció i la planificació de l'èuscar, Euskal Kulturaren Batzarreak (EKB), va fer servir la metodologia original de Larrañaga, i es va encarregar de desenvolupar el procediment necessari per a aplicar aquesta metodologia en aquest ampli territori. El *Mesurament* és un projecte realment gran logísticament parlant, i des de llavors s'ha fet periòdicament.⁸ Ja fa més de dues dècades que el *Mesurament al Carrer* està en funcionament. Gràcies a aquesta eina, els experts poden saber fins a quin punt els esforços per revitalitzar la llengua han aconseguit que l'èuscar sigui una llengua del carrer (de Luna, Isasi i Altuna, 2006).

Des d'aquell primer mesurament se n'han dut a terme sis edicions. El volum de dades recollit en totes les edicions ha estat gran; en el darrer mesurament, per exemple, s'ha recollit informació d'un total de 154.277 converses i 363.616 parlants. Així, doncs, l'error de mostreig del mesurament de l'any 2011 amb un nivell de confiança del 95% és de + 0,4.

A continuació presentarem els principals resultats d'aquests mesuraments. Quan s'analitza l'ús de la llengua en les societats bilingües, què en podem esperar raonablement? Vet aquí un dels primers maldecaps en la interpretació del *Mesurament al Carrer*. D'acord amb els resultats del primer mesurament que es va realitzar el 1989 al País Basc, el 10,8% dels parlants parlaven en èuscar al carrer. Aquest resultat era notablement menor que el percentatge de competència lingüística en èuscar (en aquell moment, al voltant del 25%). Aquell resultat era desesperador per a molts euskaltzales ('bascòfils'). No obstant això, té sentit vincular l'ús i la capacitat? El lingüista Jose Luis Alvarez Enparantza va estudiar aquesta idea (2001), i va demostrar que, tot i que suposem que els bascoparlants parlaran entre ells sempre en èuscar, i essent el 27,6% bilingües segons el cens de l'any 2001, l'ús esperable —anomenat ús isotròpic— de l'èuscar és del 5,1%. Aquest model teòric es basa en dos supòsits: per una banda, suposarem que la gent s'ajunta a l'atzar al carrer i, per altra banda, imaginarem que els bascoparlants parlaran sempre en èuscar entre ells. Per tal de comprendre la conclusió cal recordar que, atès que el nombre de castellanoparlants és gran, per als bascoparlants és estadísticament impossible parlar en èuscar en moltes situacions. Tal com varen mostrar els càlculs d'Alvarez Enparantza, els resultats del *Mesurament al Carrer* van ser millors que no pas els que podríem esperar a partir dels percentatges de capacitat (i ho són en l'actualitat).

És difícil saber què és una taxa d'ús "bona" en qualsevol context. En la nostra opinió, els resultats del *Mesurament al Carrer* serveixen sobretot per a mostrar com canvia el nivell d'ús en les diferents zones sociolingüístiques i al llarg del temps. Quan fem un mesurament, els resultats estableixen un punt de partida per a comparar les dades de mesuraments posteriors. Els resultats, a més a més, els podem combinar amb variables demogràfiques, per tal de mostrar qui té tendència a parlar en èuscar al carrer.

4.1 Principals tendències d'ús

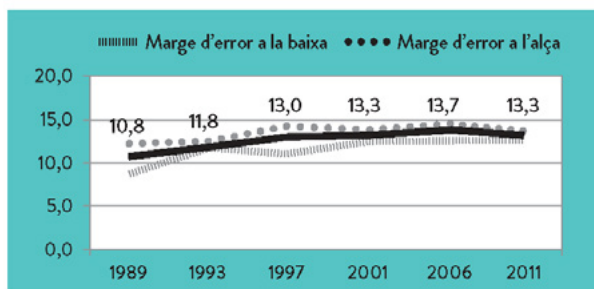
Pel que fa a l'ús de l'èuscar al carrer com a espai públic, veiem les tendències següents:

Augment variable i feble

La tendència d'ús, en general, ha augmentat un 2,8% en els últims 22 anys en el conjunt del País Basc. El 2011, l'ús era del 13,3%. No obstant això, aquest augment en l'ús es va aconseguir fins l'any 2001. En els últims deu anys s'ha mantingut aquest nivell d'ús. L'ús observat, fins i tot avui dia, és més alt que no pas el que seria d'esperar en vista de les dades de competència; en qualsevol cas, però, l'augment de la primera dècada s'ha desacelerat de manera evident.

8 Les tres primeres edicions del *Mesurament al Carrer* les va fer EKB. Més tard, aquesta tasca la va fer el Clúster de Sociolingüística. Les principals fonts de finançament van provenir dels municipis, les diputacions forals i el Govern Basc. Els mesuraments al carrer han estat realitzats per voluntaris. El 2001, 734 voluntaris van treballar per fer mesuraments en 173 comunitats. L'interès i el finançament han augmentat i, gràcies a això, en el mesurament de l'any 2011, per primera vegada, es va pagar els mesuradors.

Figura 1. L'ús de l'èuscar als carrers del País Basc. En èuscar %

Font: «Clúster de Sociolingüística», mesurament de l'ús de la llengua als carrers del País Basc, 1989-2011

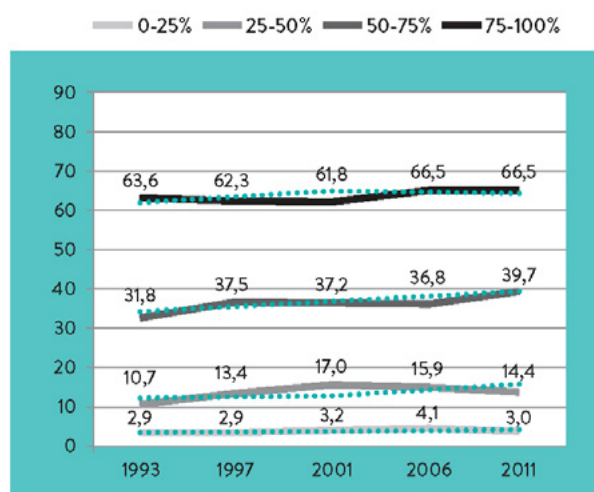
La diversitat lingüística és cada vegada més present en els nostres carrers

En les dues últimes edicions hem mesurat l'ús de llengües diferents a l'èuscar, el castellà i el francès.⁹ Val la pena assenyalar que en cinc anys ha augmentat significativament l'ús d'aquestes altres llengües. En l'actualitat, l'ús d'aquestes altres llengües al País Basc és del 3,7%.

Variabilitat segons la zona lingüística

Les dades mostren que l'ús de l'èuscar al carrer varia molt d'un lloc a un altre. Per exemple, el nivell d'ús més alt l'hem recollit a Guipúscoa, amb un 32,7%; a Biscaia, un 9,4%; en el tercer grup tenim Iparralde o País Basc del Nord (la suma de les tres províncies basco-franceses) i Navarra, amb un 6,2% i un 5,7% respectivament; per últim, el territori amb l'ús més baix és Àlaba, amb un 4,0%. Les persones bilingües viuen en contextos sociolingüístics prou diferents: en alguns llocs, l'èuscar és la forma d'expressió habitual en les activitats diàries, mentre que en altres gairebé no se sent. En opinió d'Altuna i Basurto (2013), és útil distingir quatre àrees sociolingüístiques segons l'ús (Figura 2)

Figura 2. Evolució de l'ús segons zones lingüístiques al País Basc. En èuscar %

Font: «Clúster de Sociolingüística», mesurament de l'ús de la llengua als carrers del País Basc, 2011

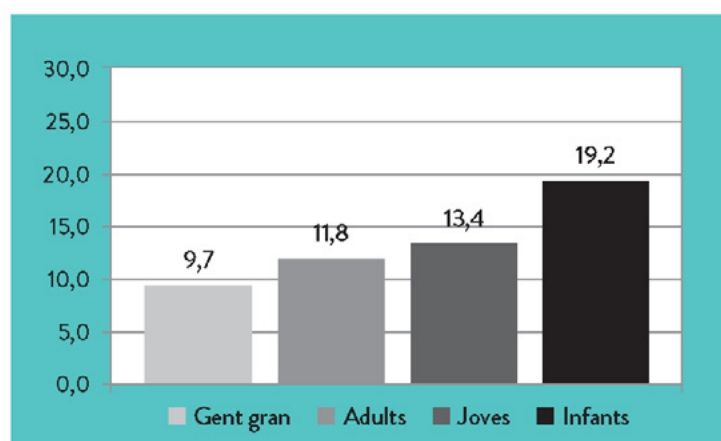
⁹ El castellà s'ha introduït en el grup de les altres llengües en Iparralde (províncies bascofranceses), i el mateix ha ocorregut amb el francès en Hegoalde (Comunitat Autònoma Basca i Navarra).

- 1ª zona: La majoria de la població viu en la zona més castellanoparlant, és a dir, en la zona on el coneixement és de menys del 25%. Al voltant del 70% de la població total hi viu, i segons el darrer mesurament l'ús és d'aproximadament el 3%.
- 2ª zona: En la zona on el percentatge de la població que coneix l'èuscar és d'entre el 25% i el 50%, l'ús se situa al voltant del 14-15%. En divuit anys hi ha hagut un augment de gairebé quatre punts.
- 3ª zona: En les zones on el coneixement està entre el 50% i el 75%, l'ús és del voltant del 40%. Des del 1993 hi ha hagut un augment significatiu en aquesta zona, de gairebé vuit punts.
- 4ª zona: Per últim, en les zones en què la majoria de la població (entre el 75% i el 100%) coneix l'èuscar, prop de 66% dels parlants escoltats hi parlaven. L'ús ha tingut un augment de tres punts des del 1993.

Grups d'edat

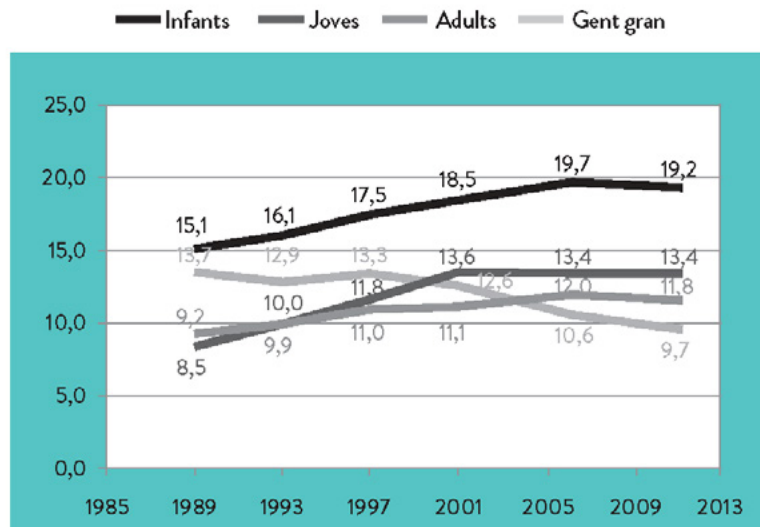
Pel que fa a l'ús oral de l'èuscar al carrer, l'edat és un factor significatiu. Hi ha dos fenòmens principals a tenir en compte en l'estudi dels grups d'edat: d'una banda, si ordenem els grups d'edat des dels que més parlen en èuscar fins als que menys hi parlen, en el primer lloc hi ha els nens (19,2%), seguits pels joves (13,4%), els adults (11,8%) i, finalment, la gent gran (9,7%). D'acord amb això, com més joves, major és l'ús de l'èuscar. Aquest ordre dels grups d'edat, però, no sempre ha estat així. I aquí trobem el segon fenomen. Pel que mostren les dades dels mesuraments, el perfil demogràfic dels parlants d'èuscar ha canviat significativament. Com es pot veure en les figures 3 i 4, la influència del model d'educació en èuscar (model D) és innegable. Ja l'any 1989, el dels infants havia arribat a ser el grup que més utilitzava la llengua basca. En aquella època, però, el segon grup de que més utilitzava l'èuscar era el grup de la gent gran. Aquesta generació ha desaparegut. En la primera meitat del segle XX, el bascoparlant estereotípic era un baserritarra ('pagès') major. Més tard, però, aquest estereotip va deixar de ser una mostra de la situació social. La població de bascoparlants, en general, té un perfil demogràfic nou i més jove. Això és el que es desprèn del mesurament de l'ús de la llengua.

Figura 3. Evolució de l'ús segons grups d'edat al País Basc. En èuscar %

Font: «Clúster de Sociolingüística», mesurament de l'ús de la llengua als carrers del País Basc, 2011

Figura 4. Evolució segons grups d'edat al País Basc, 1989-2011. En èuscar %

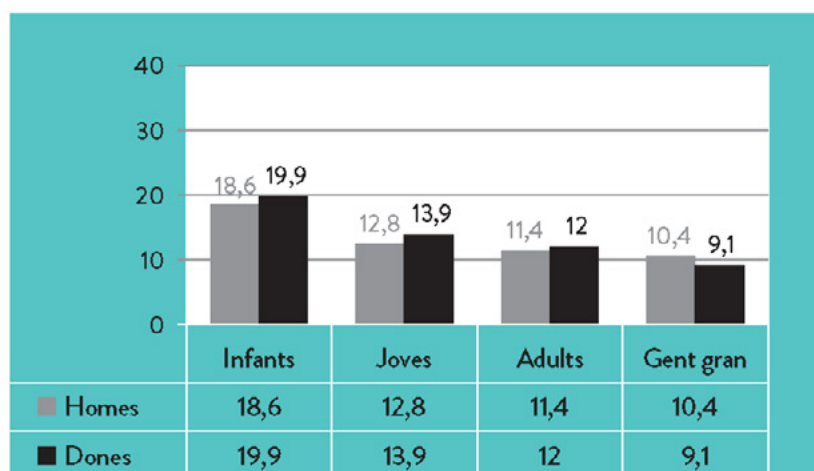

Font: «Clúster de Sociolingüística», mesurament de l'ús de la llengua als carrers del País Basc, 1989-2011

Sexe i ús de la llengua al carrer

Finalment, el mesurament mostra que les dones parlen en èuscar més que els homes en tots els grups d'edat, excepte en el grup de les persones grans (Figura 4). Aquesta tendència s'observa, de fet, en els llocs en què la política en favor de l'èuscar ha protegit la normalització lingüística d'una manera positiva. Curiosament, aquest comportament no es produeix a Iparralde i Navarra. En aquests territoris no es valora tant la capacitat lingüística, i les polítiques de promoció de l'èuscar són molt més febles.

Figura 5. Evolució segons sexe i grups d'edat al País Basc, 2011. En èuscar %

Font: «Clúster de Sociolingüística», mesurament de l'ús de la llengua als carrers del País Basc, 2011

Les conclusions del mesurament no sempre són evidents, i es requereixen també estudis basats en altres metodologies per a comprendre i explicar millor aquests fets. Els perfils d'edat dels bascoparlants els podem explicar fàcilment: són el resultat del creixement del model D d'educació. Però, per què les dones parlen més que els homes al carrer? Jone Miren Hernández (2002) diu que, per tal d'interpretar els resultats, cal tenir en compte l'abundant corpus teòric de què disposem sobre la funció que té la llengua com a expressió de la identitat sexual.

L'ús de l'èuscar ha deixat de créixer, la qual cosa és, possiblement, el resultat més preocupant del mesurament (Figura 1). Les dades mostren que l'augment de la capacitat de parlar l'èuscar no vol dir que s'utilitzi més la llengua basca. El mesurament mostra que és essencial continuar investigant per tal de comprendre què és el que facilita el salt des de l'aprenentatge de l'èuscar al fet de parlar-hi. Entre altres coses, necessitem treballs d'investigació més concrets, com per exemple sobre les capacitats i xarxes d'interacció que els euskaldunberris o bascoparlants nous tenen al seu abast, o sobre les raons per les quals els joves fan el salt —en la nostra opinió, cada vegada més aviat— de l'èuscar al castellà o al francès. El mesurament no ens hi dona cap resposta, però pot generar preguntes per a fer altres treballs de recerca.

5 Agraïments

En primer lloc, volem donar les gràcies a Jacqueline Urla per les seves contribucions a aquest article. D'altra banda, volem subratllar que per a dur a terme el *VI Mesurament de l'Ús al Carrer* ha estat imprescindible el suport econòmic de la Viceconselleria de Política Lingüística del Govern Basc, de les diputacions forals d'Àlaba, Biscaia i Guipúscoa i de nombrosos municipis.

6 Referències bibliogràfiques

- ALTUNA, OLATZ i ASIER BASURTO. 2013. *A Guide to Language Use Observation Survey Methods*. Vitòria-Gasteiz: Servei Central de Publicacions del Govern Basc.
- ALVAREZ ENPARANTZA, J. L., Txillardegi, 2001. *Hacia una Socio-Lingüística Matemática*. Donostia/Sant Sebastià: Euskal Soziolingüistika Institutua Sortzen.
- AREL, Dominique. 2002. Language Categories in Censuses: Backward- or Forward-Looking? In David KERTZER i Dominique AREL (editors) *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*, 92-120. Cambridge: Cambridge University Press.
- AYMÁ, Josep Maria. 2010. *El català, al carrer*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya (UOC)
- BOURHIS, Richard i Itesh SACHDEV. 1984. "Vitality Perceptions and Language Attitudes: Some Canadian Data". *Journal of Language and Social Psychology* 3 (2). 97-126.
- FISHMAN, Joshua A. 1991. *Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, PA: Multilingual Matters.
- GAL, Susan i Kathryn A. WOOLARD. 2001. Introduction. Constructing Languages and Publics: Authority and Representation. In, *Languages and Publics: The Making of Authority*, 1-12. Manchester, Regne Unit i Northampton, MA.: St. Jerome Publishing.
- GALINDO, Mireia. 2006. "Les llengües a l'hora del pati. Usos lingüístics en les converses dels infants de primària a Catalunya." Tesi doctoral inèdita, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, Barcelona
- GALINDO SOLÉ, Mireia i F. Xavier VILA i MORENO. 2009. "Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament." *Noves SL Hivern*.

- HACKING, Ian. 1982. Biopower and the Avalanche of Printed Numbers. *Humanities in Society* 5(3/4). 279-295
- HADDICAN, Bill. 2007. Suburbanization and Language Change in Basque. *Language in Society* 36(5). 677-706.
- HERNÁNDEZ, Jone Miren. 2002. Kale Neurketa: generoaren araberako erabileraren emaitzak eta horien inguruan sortutako galderak. *BAT* 42: 119-127.
- HILL, Jane H. 2002. "Expert Rhetorics" in Advocacy for Endangered Languages: Who is Listening and What do They Hear? *Journal of Linguistic Anthropology* 12(2). 119-133.
- HILL, Jane H. 2008. *The Everyday Language of White Racism*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- HINTON, Leanne i Ken HALE (eds.) 2001. *The Green Book of Language Revitalization in Practice*. San Diego: Academic Press.
- HORNBERGER, Nancy H. i Kendall KING. 1996. Language Revitalisation in the Andes: Can the Schools Reverse Language Shift? *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 17(6). 427-441.
- LANDRY, Rodrigue i Richard Y. BOURHIS. 1997. "Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study". *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1). 23-49.
- MARTÍNEZ DE LUNA, Iñaki, Xabier ISASI i Olatz ALTUNA. 2006. Use of the Basque Language, Key to Language Normalization. In Mari Jose Azurmendi i Iñaki Martínez de Luna (editors) *The Case of Basque: Past, Present and Future*, 67-88. Andoain: Soziolinguistika Klusterra.
- MARTÍNEZ DE LUNA, I., SUBERBIOLA, P., BASURTO, A. 2010. Estudio sobre el uso lingüístico de los alumnos y alumnas en el entorno escolar. Govern Basc.
- ROSE, Nikolas. 1999. *Powers of Freedom: Reframing Political Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SIADeco. 1979. *Conflicto Lingüístico en Euskadi*. Bilbao: Euskaltzaindia.
- URLA, Jacqueline. 1993. "Cultural Politics in an Age of Statistics: Numbers, Nations and the Making of Basque Identity". *American Ethnologist* 20 (4). 818-843.
- . 2012. *Reclaiming Basque: Language, Nation and Cultural Activism*. Reno, Nevada: University of Nevada Press.
- VILA I MORENO, F. Xavier. 1996. "When Classes Are Over. Language Choice and Language Contact in Bilingual Education in Catalonia." Proefschrift aangeboden tot het behalen van de graad van Doctor in de Taal- en Letterkunde Thesis, Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte, Brussel. (Tesi doctoral, inèdita)
Descarrega/Download: Vila i Moreno 1996 When Classes are over
- VILA I MORENO F. X., VIAL I RIUS S. 2003. "Models lingüístics escolars i usos entre iguals: alguns resultats des de Catalunya." In: Perera, Joan (ed.) *Plurilingüisme i educació: els reptes del segle XXI. Ensenyar llengües en la diversitat i per a la diversitat*. Barcelona: ICE-UB, 207-216
- VILA I MORENO F. X., VIAL I RIUS S. 2005. "Els usos espontanis de l'alumnat a Catalunya al voltant del mil·lenni: aproximació quantitativa." 3r Simposi d'Ensenyament de Català a no Catalanoparlants. Vic, 4, 5 i 6 de setembre de 2002. Vic. EUMO Editorial (CD-Rom)
- VILA I MORENO F. X., VIAL I RIUS S., Galindo M. 2005. "Language practices in bilingual schools: Some observed, quantitative data from Catalonia". E: RODRÍGUEZ-YÁÑEZ, Xoan PAULO; LORENZO, Anxo M.; RAMALLO, Fernando (eds.) *Bilingualism and Education: From the Family to the School*. Munich: Lincoln, 317-329

WOOLARD, Kathryn. 2008. *Language and identity choice in Catalonia: The interplay of contrasting ideologies of linguistic authority*. In Kristen Suselbeck, Ulrike Muhlschlegel i Peter Masson, editors. *Lengua, nación e identidad: La regulación del plurilingüismo en España y América Latina*, 303-23. Frankfurt am Main: Vervuert / Madrid: Iberomamericana.

YURRAMENDI, Yosú i Olatz ALTUNA. 2009. *Zuzeneko behaketaz hizkuntza-erabilera neurtzeko metodologiaren eredu matematikoa*. Laginketa eta estimazioa. Soziolinguistika Klusterra. <http://www.soziolinguistika.org/files/TXOSTENA.pdf> (data d'accès)

